

І.В. Жеребятнікова, Ю.Ю. Бойко
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ

Гарантування рівності чоловіка і жінки є невід'ємною частиною прогресу людства, елементом демократії, важливою умовою розбудови правової держави та громадянського суспільства. Сучасний стан суспільних відносин вимагає все більше використовувати знання, навички та творчі здібності жінок, потребує активного залучення їх у різні сфери соціуму. Гендерна рівність є показником гендерної культури нації та гуманістичного змісту його політичної організації. Саме тому подолання гендерних стереотипів, створення нових форм і загальнолюдських стандартів для жінок і чоловіків, гендерної культури нового зразка набуває особливого значення в контексті входження України до світового співтовариства, розбудови нових форм комунікацій і відносин.

Сучасна гендерна теорія стверджує, що суспільні відмінності між чоловіками та жінками не мають біологічного підґрунтя, вони є набутими і приписаними індивідові суспільством. Становище жінок і чоловіків у суспільстві зумовлене не біологічними чинниками, а створюється самим суспільством і постійно підтримується за допомогою його норм і правил. І якщо стать людині надається природою, то гендер зумовлений культурою суспільства, він конструюється соціально упродовж усього життя людини.

В останні роки соціальні норми та цінності стають більш гнучкими, але незважаючи на це, в суспільстві ще стійко відтворюються стереотипи минулого. Такі узагальнені уставлені уявлення стосовно спільнот чоловіків і жінок загалом називають гендерними стереотипами, які можна визначити як «сприйняття, оцінка людиною статі та поширення на неї характеристик статевої групи шляхом застосування загальних характеристик і щодо

чоловіків, і щодо жінок, без достатнього врахування можливих відмінностей між ними» [1, с. 10]. Вони є стійкими до змін явищами, які складаються із особистісних рис, фізичних характеристик, соціальних та біологічних ролей. Зазвичай вони можуть бути далекими від реальності, неточними та вельми віддаленими від реальних рис і поведінки окремого індивіда. Соціальні ролі визначаються як сукупність очікувань щодо поведінки індивіда, котрий займає певну позицію в процесі взаємодії. Гендерні ролі зумовлені диференціацією всіх членів суспільства на дві категорії – чоловіків і жінок – і передбачають очікувану від них ціннісно й нормативно визначену поведінку.

Гендерні проблеми ґрунтуються в першу чергу на встановлених суспільством стереотипах, а вже потім – на реальному місці гендерних відмінностей певної особистості. Проте існування в масовій свідомості певних гендерних стереотипів, які перетворилися на поведінкові реакції у повсякденному житті людини, призводять до гендерної дискримінації у відкритій чи прихованій формі.

Слід відмітити, що традиційне виховання практикує соціально сконструйовані норми, серед яких домінує стандарт патріархальної культури. У такій системі виховання культивується ідея про творчу обмеженість жінок, формуються комплекси «професійної неспроможності» жінок, міф про «материнство» як основу суспільного статусу жінки. А бути чоловіком – це, перш за все, не мати жіночих рис, адже жіноче асоціюється з високою емоційністю, покірністю, високою інтуїцією та слабкістю. При цьому жінка завжди потребує захисту і підтримки, які зазвичай вона отримує саме від чоловіка; образ жінки – це «пасивно-репродуктивне джерело». Чоловіче ж ототожнюється з силою, логікою, цілеспрямованістю та агресивністю, образ чоловіка – «активно-творчий».

Отже, стереотипи виховання, що нагромаджувалися в суспільстві протягом десятиліть, впливають на соціальний розвиток чоловіків і жінок, внаслідок чого виникають проблеми в спілкуванні, вирішенні конфліктів і суперечностей. Науковці виділяють кілька груп гендерних стереотипів, серед

них найбільш поширеною та загальноприйнятою вважається класифікація І. Клеціної, яка поділяє їх на три основні групи:

Перша група – стереотипи маскулінності (мужності) або фемінності (жіночності) – це нормативні уявлення про соматичні, психічні і поведінкові властивості, які є характерними для жінок і чоловіків.

У другій групі гендерних стереотипів проявляються особливості, пов'язані з формуванням певних соціальних ролей в сімейній сфері, а також професійної та інших сферах.

Третя група гендерних стереотипів зображує різницю між професійною зайнятістю чоловіків та жінок [2, с. 198].

Гендерні стереотипи функціонують як на рівні індивіда, так і на рівні суспільства. Умовно, можна виділити два рівні впливу гендерних стереотипів: гендерна ідентичність та гендерні ролі. При аналізі гендерної проблематики особливого значення набуває питання гендерної ідентичності, яка розглядається як спосіб і умова організації поведінки з відтворення жіночності чи чоловічності, певний «дресс-код» до лав жінок або чоловіків як соціальної групи. Наприклад, дослідниця Дж. Батлер підкреслює, що саме виконання гендерних ролей є джерелом становлення гендерної ідентичності, і зазначає, що «не існує гендерної ідентичності до і окремо від проявів гендера; ця ідентичність перформативно конституюється тими її «проявами», які вважаються результатом її існування» [3, с. 329].

Гендерний стереотип має соціальну природу, є продуктом соціально-культурних норм та очікувань. Такі характеристики змінюються з часом та залежно від країни, її культурного, економічного, політичного, ідеологічного середовища. Гендерні стереотипи засвоюються в процесі соціалізації, через систему розподілу матеріальних цінностей та влади, моральні норми та приписи, що існують в суспільстві на конкретному історичному проміжку. Зміни та перетворення в системі гендерних відносин, що відбувались упродовж існування людського соціуму знаходять своє відображення у гендерній картині сучасного суспільства. Гендерна картина соціуму

визначається як впорядкована, відносно однорідна та внутрішньо пов'язана сукупність ідеалів, орієнтацій, установок, у яких знаходиться відображення соціокультурна диференціація статей.

Стрижнем цієї єдності виступають соціальні функції гендерних стереотипів, серед яких можливе виділити наступні:

- регулятивна функція – підтримка ідентифікації особистості та групи;
- трансляційна функція – передача досвіду щодо взаємодії представників різних гендерів від покоління до покоління;
- соціалізаційна функція – засвоєння та збереження знань, досвіду, норм, цінностей щодо представників власного та іншого гендеру, включення індивіда до системи соціальних зв'язків і відносин,
- стратифікуюча функцію – сприяння утворенню ієрархічної структури суспільних відносин;
- комунікативна функція – регулювання процесів передачі та обміну інформацією між представниками різних гендерів та соціальною системою загалом [4, с. 26].

У сучасному розвиненому світі все гостріше постає питання руйнування гендерних стереотипів, тому що часто установлені стереотипи не дозволяють ефективно реалізовуватись людям, що не згодні з загальноприйнятою думкою. Однак, слід звернути увагу на доцільність саме поступової зміни суспільних стереотипів, з обов'язковим врахуванням національної ментальності. Держава, реалізуючи гендерну політику, намагаючись виконати взяті на себе перед міжнародною спільнотою обов'язки, не повинна грубо нав'язувати суспільству зміни, до яких воно не готове. Зміни повинні визріти, впасти на благодатний ґрунт для того, щоб вдало прорости та прижитись у нашому соціумі.

Проголосивши стратегію європейського розвитку, Україна обрала шлях забезпечення прав і свобод людини і громадянина, впровадження стандартів гендерної рівності чоловіка і жінки. На сьогодні в нашому суспільстві відбуваються процеси демократизації і гуманізації, що сприяють створенню

рівних можливостей для реалізації особистості незалежно від соціального положення, національності, віку, статі. Оскільки доля соціальних, політичних та економічних перетворень в Україні залежить від успішності переходу всіх верств населення до нових демократичних систем соціальних норм, то у зв'язку з цим постає питання про важливу «місію» сучасної української жінки як певного «демократизатора» тих соціокультурних і суспільно-політичних процесів, які відбуваються сьогодні в українському соціумі. Справжня гуманізація передбачає подолання стереотипів, що століттями існували в свідомості і устанавлення гендерної рівності у всіх сферах суспільного життя.

Література:

1. Пірен М. І. Гендерні аспекти державної служби / М. І. Пірен, Н. В. Грицяк, Т. Е. Василевська, О. М. Іваницька / Українська акад. держ. управл. при Президентові України; Центр досліджень адмін. реформи; Центр-студія гендерної освіти / Б. Кравченко (ред.) – К.: Видавництво «Основи», 2002. – 335с.
2. Клецина И. С. Самореализация и гендерные стереотипы / И. С. Клецина // Психологические проблемы самореализации личности. Вып. 2. – СПб.: СПбГУ, 1998. – С. 188–202.
3. Батлер Дж. Гендерное беспокойство / Джудит Батлер // Антология гендерной теории [сборник переводов] / Сост. Е.И. Гапова и А.Р. Усманова. – Мн.: Пропилеи. – 2000. – С.297-346.
4. Вілкова О.Ю. Конструктивні та деструктивні вияви гендерних стереотипів / О.Ю. Вілкова // Український соціум. – 2004. – № 3 (5). – С. 24-29.